

KORXONALARGA SOLIQ SOLISH: MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Alixanova Dildora Abduganievna

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18721384>

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi korxonalar soliq solish tizimining iqtisodiy mohiyati, uning tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri hamda amaldagi tizimda mavjud muammolar tahlil qilingan. Xususan, soliq yukining tarmoqlar kesimida notekis taqsimlanishi, soliq ma'murchiligidagi murakkabliklar, imtiyozlar tizimining samaradorligi va kichik hamda o'rta biznes subyektlariga ta'siri ko'rib chiqilgan. Shuningdek, soliq tizimini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari — soliq yukini maqbullashtirish, ma'muriy tartib-taomillarni soddalashtirish, elektron xizmatlarni kengaytirish hamda investitsiyalarni rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari korxonalar faoliyatini rivojlantirish va milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda samarali soliq siyosatining muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: soliq tizimi, korxonalar, soliq yuklamasi, soliq ma'murchiligi, soliq imtiyozlari, tadbirkorlik, investitsiyalar, iqtisodiy o'sish, fiskal siyosat.

Abstract. This thesis analyzes the economic essence of the corporate taxation system, its impact on entrepreneurial activity, and the existing problems in the current tax framework. In particular, issues such as the uneven distribution of tax burden across sectors, complexities in tax administration, effectiveness of tax incentives, and their impact on small and medium-sized enterprises are examined. The study also proposes key directions for improving the tax system, including optimizing the tax burden, simplifying administrative procedures, expanding electronic services, and introducing investment-stimulating mechanisms. The findings emphasize the importance of an effective tax policy for supporting business development and ensuring sustainable economic growth.

Keywords: tax system, enterprise, tax burden, tax administration, tax incentives, entrepreneurship, investment, economic growth, fiscal policy.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida soliq tizimi davlat moliyaviy siyosatining eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Soliqlar davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish bilan bir qatorda iqtisodiyotni tartibga solish, tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsiyalarni rag'batlantirish hamda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita vazifasini bajaradi. Ayniqsa, korxonalar soliq solish tizimi iqtisodiyotning real sektoriga bevosita ta'sir ko'rsatib, ishlab chiqarish hajmi, investitsiya faolligi va bandlik darajasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda soliq tizimini modernizatsiya qilish, biznes muhitini yaxshilash hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. Soliq stavkalarining optimallashtirilishi, soliq ma'murchiligining soddalashtirilishi, elektron soliq xizmatlarining joriy etilishi hamda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida korxonalar uchun qulay sharoitlar yaratilmoqda. Davlat byudjeti daromadlarining barqaror o'sishi ham aynan korxonalar tomonidan to'lanadigan soliqlar hisobiga ta'minlanmoqda.

Shu bilan birga, amaldagi soliq tizimida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular korxonalar faoliyatining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Eng avvalo, soliq yukining ayrim tarmoqlar kesimida notekis taqsimlanganligi investitsiya faolligini pasaytiradi. Kapital talab qiluvchi sohalarda foyda darajasi nisbatan past bo'lishiga qaramay, soliq majburiyatlari yuqori bo'lib qolmoqda. Natijada korxonalar modernizatsiya va kengaytirish loyihalarini amalga oshirishda moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Soliq ma'murchiligi bilan bog'liq muammolar ham dolzarb hisoblanadi. Hisobot topshirish tartibining murakkabligi, hujjatlar hajmining ko'pligi va ayrim hollarda nazorat tadbirlarining ortiqcha byurokratik xususiyatga ega bo'lishi korxonalar uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun bu holat ayniqsa og'ir bo'lib, ularning raqobatbardoshligini pasaytiradi.

Soliq imtiyozlari tizimi ham ikki tomonlama ta'sirga ega. Bir tomondan, ular muayyan tarmoqlarni rivojlantirish, eksportni qo'llab-quvvatlash va investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qiladi. Boshqa tomondan esa, imtiyozlarning haddan tashqari ko'pligi soliq tizimining murakkablashishiga, adolat tamoyilining buzilishiga hamda byudjet daromadlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli imtiyozlarning samaradorligini baholash va ularni maqsadli qo'llash muhim ahamiyatga ega.

Korxonalariga soliq solish tizimining samaradorligini oshirish uchun bir qator takomillashtirish choralari zarur. Avvalo, soliq yukini tarmoqlar kesimida maqbullashtirish va ishlab chiqarish faoliyatini rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish lozim. Innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi hamda eksportga yo'naltirilgan korxonalar uchun differensial soliq stavkalarini qo'llash iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi.

Shuningdek, soliq ma'murchiligini yanada soddalashtirish, elektron xizmatlarni kengaytirish va raqamli nazorat tizimlarini joriy etish korxonalar uchun ma'muriy yukni sezilarli darajada kamaytiradi. Bu esa soliq to'lovchilarning ixtiyoriy ravishda majburiyatlarini bajarish darajasini oshiradi hamda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartiradi.

Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash maqsadida soddalashtirilgan soliq rejimlarini takomillashtirish ham muhimdir. Yangi tashkil etilgan korxonalar uchun soliq ta'tili yoki pasaytirilgan stavkalar qo'llash ularning barqaror faoliyat yuritib ketishiga yordam beradi. Bundan tashqari, reinvestitsiya qilingan foydaga soliq yengilliklari berish ishlab chiqarishni kengaytirish va yangi ish o'rinlari yaratishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, samarali soliq tizimi fiskal manfaatlar bilan bir qatorda iqtisodiy rivojlanish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tamoyillariga asoslanishi lozim. Soliq siyosatining barqarorligi, shaffofligi va adolatli bo'lishi korxonalar faoliyatining rivojlanishini ta'minlab, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida soliqqa tortish tizimi nafaqat fiskal vazifani bajaradi, balki iqtisodiyotni rag'batlantirishning muhim instrumentiga ham aylanmoqda. Ayniqsa, korxonalar faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan soliqlar ishlab chiqarish hajmi, mahsulot tannarxi, raqobatbardoshlik va investitsion jozibadorlikni belgilovchi omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli soliq siyosatini ishlab chiqishda iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlari, tarmoqlar xususiyatlari hamda hududiy rivojlanish darajasi inobatga olinishi zarur.

Global amaliyot shuni ko'rsatadiki, soliq tizimi qanchalik sodda va shaffof bo'lsa, tadbirkorlik faoliyati shunchalik faol rivojlanadi. Murakkab soliq tizimi esa korxonalar uchun qo'shimcha xarajatlar va noaniqliklar keltirib chiqaradi. Shu bois rivojlangan mamlakatlarda

soliq stavkalarini pasaytirish bilan birga soliq bazasini kengaytirish, ma'muriy tartib-taomillarni minimallashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etishga katta e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekistonda ham soliq tizimini raqamlashtirish bo'yicha muhim qadamlar tashlangan. Elektron deklaratsiya topshirish, onlayn nazorat-kassa mashinalari, elektron hisob-faktura tizimi va soliq to'lovchilar uchun shaxsiy kabinetlarning joriy etilishi ma'muriy xarajatlarni kamaytirib, soliq yig'imining samaradorligini oshirdi. Bu jarayonlar iqtisodiyotning legallashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, ayrim korxonalar uchun soliq yukining yuqoriligi ularning investitsiya salohiyatini cheklab qo'ymoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari moliyaviy resurslarning yetishmasligi sababli yangi texnologiyalarni joriy etish yoki ishlab chiqarishni kengaytirish imkoniyatiga ega bo'lmayapti. Bu esa iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yana bir muhim muammo — soliq qonunchiligining murakkabligi va tez-tez o'zgarib turishidir. Qonunchilikdagi o'zgarishlar biznes subyektlaridan doimiy ravishda yangi talablarni o'zlashtirishni talab qiladi, bu esa qo'shimcha vaqt va mablag' sarfini keltirib chiqaradi. Shu sababli soliq siyosatining barqarorligi va prognoz qilinadiganligi tadbirkorlik muhitining muhim sharti hisoblanadi.

Soliq tizimining samaradorligini oshirish uchun xalqaro tajribadan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Rivojlangan davlatlarda investitsiyalarni rag'batlantirish maqsadida tezlashtirilgan amortizatsiya, reinvestitsiya qilingan foydani soliqqa tortmaslik, innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi imtiyozlar kabi mexanizmlar keng qo'llaniladi. Bunday yondashuvlar iqtisodiyotning yuqori texnologiyali sohalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish maqsadida differensial soliq siyosatini qo'llash ham samarali hisoblanadi. Kam rivojlangan hududlarda faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun soliq yengilliklari berish investitsiyalarni jalb qilish va yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi.

Yashirin iqtisodiyot ulushining mavjudligi ham soliq tizimi samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Norasmiy faoliyat yuritayotgan subyektlar soliqlardan qochib, halol soliq to'layotgan korxonalar bilan nohaq raqobat muhitini yaratadi. Shu sababli iqtisodiyotning legallashuvini ta'minlash, naqd pulsiz hisob-kitoblarni kengaytirish va soliq nazoratining zamonaviy usullarini joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Kelgusida korxonalarga soliq solish tizimini takomillashtirish iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biriga aylanishi mumkin. Soliq yukining maqbul darajada bo'lishi, ma'muriy jarayonlarning soddaligi, imtiyozlarning samaradorligi va siyosatning barqarorligi tadbirkorlik faoliyatining kengayishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, korxonalarga soliq solish tizimini takomillashtirish iqtisodiy o'sish, investitsiyalarni jalb qilish va yangi ish o'rinlari yaratishning muhim sharti hisoblanadi. Shu bois soliq siyosatini doimiy ravishda modernizatsiya qilish va xalqaro tajribalarni joriy etish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolishi zarur.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. — Toshkent: Adolat, 2020 (2024 yilgacha bo'lgan o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-iyuldagi PF-5763-son "Soliq ma'murchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-16-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O'zbekiston Respublikasining 2024 yil uchun Davlat byudjeti to'g'risidagi ma'lumotlar. — Toshkent, 2024.
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Davlat byudjeti ijrosi bo'yicha yillik hisobot (2023 yil). — Toshkent, 2024.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. Soliq tushumlari va soliq ma'murchiligi bo'yicha statistik ma'lumotlar. — Toshkent, 2021–2024 yy.
8. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi (yillik statistik to'plam). — Toshkent, 2024.